

Patent Korumasının Ekonomik Etkisi

Yüksel BİRİNCİ®

Siirt Üniversitesi

ÖZET

Modern bilgi tabanlı günümüz dünyasında yaşanan hızlı teknolojik gelişmeler ve bunun beraberinde getirdiği kısalan yenilik süreçleri, bilimin ve ar-ge'nin ekonomik, toplumsal ve teknolojik önemini daha da artırarak bilgiyi en önemli rekabet faktörüne dönüştürmüştür. Bilgi bazlı toplumda yenilik faaliyetleri ve elde edilen bilginin içselleştirilerek faydaya dönüştürülmesi fikir sahiplerine süreli tekel hakkı vererek rekabette avantaj sağlamaktadır. Ekonomik büyüme açısından ar-ge harcamalarının artırılması, bilgi ve yenilik dostu işletme kültürünün oluşturulması yanında elde edilen fikirlerin korunması önem arz etmektedir. İşletmeler piyasada rekabet gücünü korumak, ekonomik başarılarını devam ettirebilmek için yeni fikirlere ve yeniliklere ihtiyaç duyarlar. Söz konusu yeni fikirlerin ve yeniliklerin buluş sahipleri tarafından koruma altına alınmalı ve piyasa ürünü olarak değerlendirilmesine imkân verilmelidir. Bu kapsamda patent hakkı yeniliklerin korunmasında ve taklit ürünlerin piyasaya çıkışının engellenmesinde önemli işleve sahiptirler. Bu çalışmada, fikri mülkiyetin önemli araçlarından olan patent konusu ele alınmakta ve yeni fikir ve yeniliklerin korunmasının ekonomik etkileri tartışılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: *Patent, İktisadi Yenilik, Fikri ve Sınai Mülkiyet.*

JEL Sınıflandırması: A10, F6, G31

1. GİRİŞ

Bilginin, işletmeler ve ülkeler açısından öneminin giderek arttığı günümüzde, ekonomik faaliyetler, bilgi teknolojilerinin önem kazanması ve yayılımının artmasıyla küresel bir yapıya bürünmüş ve bilgi, rekabet avantajının en önemli kaynağı haline gelmiştir. İşletmeler faaliyetlerini dünya çapına bilgi teknolojileri sayesinde yaymış ve rekabet çabalarında bilgiyi ve bilgi teknolojilerini stratejik girdi olarak kullanmaya başlamışlardır. Dünyada her gün yeni bilgi üretilmekte ve bu bilgilerden daha değerli yeni ürünler ortaya çıkmaktadır. Bilgi ve yenilikler ekonomik ve toplumsal gelişmenin vazgeçilmez unsurlarıdır.

Bu nedenle, insanların yaratıcı ve üretici düşünce gücünün sonucu olan bilgi olmaksızın toplum hayatının gelişmesi mümkün değildir. Yaratıcı düşüncenin etkin olarak korunmadığı, teknolojik ilerlemenin vazgeçilmez koşulu olan buluş faaliyetlerinin teşvik edilmediği bir ortamda, yerli teknoloji üretiminin gelişmesini beklemek olanaksızdır. Aynı şekilde, yabancı yatırımcılar da yeni teknolojiye dayalı yatırım yapmak veya araştırma-geliştirme faaliyetlerinde bulunmak üzere böyle bir ortamı tercih etmeyecektir. Böylelikle ekonomik anlamda ülke gelişimi de sekteye uğrayacaktır. Dolayısıyla bilginin öneminin arttığı bu çağda, fikri hakların önemi de artmaktadır. Çünkü üretici güçlerin motoru haline gelen teknolojik bilgi, "bilgi toplumu" iddiasında olan yeni düzende bilginin toplumsallaşmasını sağlamak zorunluluğunda

® Prof. Dr. Yüksel BİRİNCİ, Siirt Üniversitesi, İİBF, İktisat ABD, birnciyuksel@gmail.com

kalmaktadır. Fikri haklar; edebi eserler, müzik eserleri, güzel sanatlar gibi edebiyat ve sanat eserleri kapsamında ya da buluşlar, isim hakları, tasarımlar gibi Sınai Mülkiyet Hakları olabilir. Sınai Mülkiyet Hakları genel tanımı ile, "sanayide ve tarımdaki buluşların, yeniliklerin, yeni tasarımların ve özgün çalışmaların ilk uygulayıcıları adına veya ticaret alanında üretilen ve satılan malların üzerlerindeki üreticisinin veya satıcısının ayırt edilmesini sağlayacak işaretlerin sahipleri adına kayıt edilmesini ve böylece ilk uygulayıcıların ürünü üretme ve satma hakkına belirli bir süre sahip olmalarını sağlayan gayri maddi bir hakkı" ifade eder (Yalçınar, 2000: 3-4).

Bu çalışmada amaçlanan, fikri mülkiyet haklarından patentin ekonomik etkisi üzerinde bir değerlendirme yapmaktır. Bu nedenle ilk olarak patent hakkında temel bilgiler verilecek ve daha sonra bu bilgiler ışığında ekonomik kalkınma ile ilişkilendirme yapılacaktır.

2. PATENT KORUMASI HAKKINDA TEMEL BİLGİLER

Patent hakkı kavramına geçmeden önce buluş kavramının tanımını yapmakta fayda vardır. Buluş, en temel anlamıyla; sanayideki teknik bir problemin çözümü olan fikri bir üründür (Yalçınar, 2000: 123). Öyle buluşlar vardır ki, ortaya çıkarılabilmesi için çok uzun bir zaman ve büyük maliyetler gerektiği halde, bir kez ortaya çıkarıldıktan sonra kolayca kopya edilebilir niteliktedir. Bu buluşlar için koruma sağlanmadığı sürece, bu buluşlar sahibine avantaj sağlamayacak, dolayısıyla bu buluşlar için yatırım yapmanın anlamı ve teşvik edici bir yönü bulunmayacaktır. Bu ise yeniliklere yapılan yatırımların cazibesini ortadan kaldıracak ve toplumun gelişimini engelleyecektir. Buluşların korunması iki yolla mümkündür. Bu yollardan birincisi, stratejik koruma mekanizmalarından biri olan buluş konusu ürünü gizli tutmaktır ki bu yolla sağlanacak bir korumanın ne derece etkili olacağı tartışma konusudur. İkinci yol ise en sağlıklı yol olarak nitelendirebileceğimiz yasal koruma yoludur. İşte bu yasal yol patent korumasıdır. Patent, buluş sahibine belirli bir süre için resmi makamlarca verilen, buluş konusu ürünün izinsiz olarak başkaları tarafından üretilmesini, kullanılmasını veya ticaretinin yapılmasını engelleme hakkıdır (Langinier, C ve Moschini, G., 2002: 1). Bu hak buluş sahibine, izinsiz kullanmalara engel olmak yetkisi ile beraber, hakkını üçüncü kişilere devretmek ya da belirli bir süre için üçüncü kişilerin buluştan yararlanmasına izin vermediği de kapsar (Scherer, F. M., 1980: 439).

Patentle korunacak buluşlarda; yenilik, tekniğin bilinen durumunun aşılması ve sanayiye uygulanabilirlik kriterleri aranır. Yenilik, başvuru yapılmadan önce başkaları tarafından yazılı, sözlü ya da uygulanarak açıklanmamış olmak anlamında mutlak yeniliktir. Tekniğin bilinen durumunun aşılması kriteri ise "mevcut bilinen bir durumdan o konu hakkında bilgi ve tecrübe sahibi herhangi bir kimsenin kolaylıkla buluş konusuna ulaşamaması" anlamındadır. Sanayiye uygulanabilirlik, buluşun tümüyle kuramsal olmak yerine pratiğe uygulanabilir özellik taşıması demektir. Bu üç kriteri taşıyan buluşlar patent ile korunurlar (551 Sayılı Patent Haklarının Korunması Hakkında Kanun Hükmünde Kararname, Md. 5).

3. PATENT KORUMASININ EKONOMİK KALKINMAYA ETKİSİ

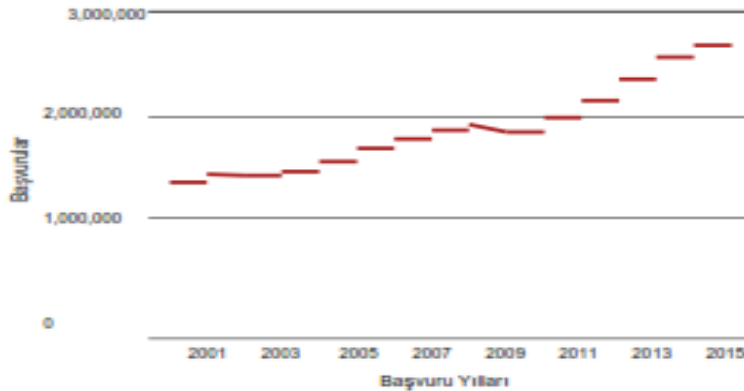
Patentten genelde teknolojik performansın ve buluş kabiliyetinin bir göstergesi olarak kabul edilirler. Teknolojik yenilikler patentler üzerinden de ifade edilmektedir. İşletmelerin sahip olduğu fikri mülkiyet ürünleri özellikle patenler, işletmenin değerini önemli ölçüde artırmaktadır. Fikri mülkiyet işletmenin sahip olduğu diğer duran varlıklarına kıyasla daha likittirler ve yüksek getiriye de sahiptirler. Fikri mülkiyet koruması sahibine ekonomik getiri sağlarken, yeni ürün ve yöntemlerin geliştirilmesini de teşvik etmektedir.

Küresel ekonomide fikri mülkiyetin korunması giderek önemi artan bir rekabet faktörü haline gelmiştir. Bir ülkenin başarısı ar-geye dayalı yüksek teknoloji üretimine bağlıdır. Söz konusu yenilikçi sektörlerde üretim yapan işletmeler krizlere karşı daha dayanıklı olmakta ve krizi faydaya dönüştürebilmektedirler.

Değişik endüstriyel altyapı, teknolojik düzey ve ekonomik özelliklere sahip ülkelerin yer aldığı dünyamızda, ekonomik ve teknolojik gelişme ile sınai mülkiyet haklarının ilişkisi pek çok araştırmacı tarafından sürekli tartışılmaktadır. Özellikle 1995 yılında yürürlüğe giren ve bugün 150'den fazla ülkenin taraf olduğu Dünya Ticaret Örgütü Kuruluş Anlaşması (WTO) ve onun eki Ticaretle Bağlantılı Fikri ve Sınai Haklar Anlaşması (TRIPS) kapsamında fikri ve sınai hakların tüm ülkelerde etkin ve eşit biçimde korunması zorunluluğu doğmuştur. Bu zorunluluk kapsamında ülkeler mevzuatların' TRIPS Anlaşmasına uygun hale getirme ve etkin koruma sistemlerini kurma yolunda çalışmalar yürütmeye başlamışlardır. Bir ülkede korumanın olmaması halinde başka ülkelerde korunan ürünlerin, bu ülkede üretilip, koruma kapsamındaki diğer ülkelere pazarlanması da mümkün değildir. Bugün özellikle 1995 yılında yürürlüğe giren Dünya Ticaret Örgütü Kuruluş Anlaşması ve onun eki TRIPS Anlaşmasının yürürlüğe girmesi sonrasında korumanın olmadığı ülkelerin sayısının çok azaldığı ve bunların da sadece sanayisi hiç gelişmemiş ülkeler olduğu göz önüne alındığında patent hakkı korumasından faydalanmamanın hiç bir anlamı kalmamaktadır.

Şekil 3.1'den de görüleceği gibi Dünya'da patent sayısı her geçen yıl artmaktadır. Büyük patent ofislerinin açıkladıkları verilere bakılacak olursa, patent başvurularında önemli artışlar yaşandığı görülmektedir. Söz konusu artışın nedenlerinden biri, artan buluş yapma faaliyeti ve ar-geye yapılan yatırımlar olurken; diğeri, patent koruma sisteminin daha etkin hale getirilerek yaygınlaştırılması gösterilmektedir. Patent sahibinin de daha stratejik düşünmesi de bu çerçevede değerlendirilmektedir.

Şekil 3.1. Dünyada Patent Başvuruları

Kaynak: WIPO, World Intellectual Property Indicators, 2016

Ekonomik gelişmeyi açıklamak üzere en etkili değişkenlerden biri teknolojidir. Schmookler'a göre uzun vadede ekonomik gelişme, temel olarak teknolojik bilgi birikiminin artması sonucu oluşur (Schmookler, J., 1966: 198). Bu da kullanılabilir mallardaki artış ve onları yapabilecek bilgidir. Önemli buluşlar ekonomik nedenlere bağlıdır. Yani, oldukça masraflı görünen bir problemin çözümü fikri bir yaratmadan veya yenilikten ziyade karlı olacağı için önemli

görülür (Schmookler, J., 1966: 199). Yani buluşlar çoğuyla ekonomik faaliyetlerdir ve kazanç beklentisi ile gerçekleştirilir. Beklenen kazanç ise buluş sonrası ortaya çıkan ürünün beklenen satışlarıyla ilgilidir. Bu nedenle, teknolojik değişim ve gelişim ekonomik sistemin içsel bir değişkenidir.

Sınai mülkiyetin ekonomik gelişme ile doğrudan ilişkisi olduğunu öne süren Rapp ve Rozek'e göre ekonomik gelişme ile etkin bir mülkiyet hakları düzeni kurma arasında yakın bir ilişki vardır (Rapp, R. T. ve Rozek, R. P., 1990: 76). Sanayi ve teknolojik faaliyetlerin göstergesi olarak buluş ve yeniliklerin ekonomik büyümeye etkisi üzerine teorik ve ampirik pek çok araştırma yapılmıştır. Çıkan sonuçlarda Patent hakkının, bireysel ekonomik davranış üzerinde güçlü bir etkiye sahip olduğu ve diğer taraftan kolektif ekonomik faaliyetlerin ise, bireysel davranışların bir araya gelmesinin veya toplanmasının bir sonucu olarak ortaya çıktığını göstermektedir. Öyleyse bilimsel ve teknolojik faaliyetler buluş ve yeniliklere yol açarak ülkelerin ekonomik büyüme ve gelişmesine katkıda bulunurlar. Dolayısıyla Mülkiyet hakları tarafından yaratılan güdüler, ekonomik sistemlerin gerek performansı, gerekse sistem içindeki gelirin ve zenginliğin dağılımı üzerinde eş derecede etkilidir. Piyasa ekonomisinde; üretici ve yaratıcı etkide bulunanlar, mevcut kurumsal ve yasal düzenlemelerin, kendilerini yaratmış oldukları değerden yoksun bırakmamasını beklerler. Yaratıcı faaliyetlerin sonuçları, yeterli düzeyde onu yaratanlara dönmediği takdirde, bu tür etkinlikte bulunma yönündeki motivasyon azalacak veya tümüyle yok olacaktır. Bireyler emeklerini, sermayelerini ve zamanlarını üretici etkinliklere yöneltmekten uzaklaşacaklardır. Sonuçta verimlilik ve üretkenlik düşecektir (Rapp, R. T. ve Rozek, R. P., 1990: 76 vd.).

Gelişmiş ülkelerin ekonomik bakımdan gelişmesinde en önemli etken yeni teknolojilerin üretilmesi, teknolojik gelişmelerin sanayiye uygulanması ve bu gelişmelerin diğer ülkelere pazarlanmasıdır. Lehman'a yapmış olduğu çalışmalar sırasında ülkelerin patent sayıları ile Gayri Safi Milli Hasılları (GSMH) arasında regresyon analizi yapmış ve bunun sonucunda bu iki değişken arasında istatistiksel anlamda önemli bir ilişki olduğu sonucuna varmıştır. Bu ilişki çift yönlü bir etkiye sahiptir. Yani, ülkelerin zenginliği arttıkça patent koruması önem kazanır ve patent korumasına verilen önem arttıkça da ülkelerin zenginliği artar" (Lehman, B. A.; 1999: 4).

Gerek buluşları teşvik, gerek bilginin yayılması ve gerekse sağladığı rekabetçi avantajlar nedeniyle ülkelerin gelişmesi için patent korumasının önemi büyüktür. İleri ülkelerin gelişme sürecinde ve özellikle ABD ve Japonya'nın endüstriyel devriminde teknolojik yenilikler önemli rol oynamıştır. Bu teknolojik yeniliklere de buluş sahibine kanunla belirli bir süre tekel hakkı tanıyan patent sistemi sayesinde ulaşılmıştır (Yalçın, 2000: 91). Gelişmekte olan ülkelere ise; etkin bir patent koruması sağlanması durumunda gelişmiş ülkeler bu ülkelere de koruma talep edebilecek, bu korumalar sonrasında gelişmekte olan ülkelere yatırım yapabilecek ve böylelikle istihdam yaratarak bu ülkelerin ekonomisine katkıda bulunmuş olacaklardır. Ayrıca toplumun buluş faaliyetlerine özendirilmesi sonucu, ülke ekonomisine katkı sağlayacak buluşların da ortaya çıkması muhtemeldir. Gelişmekte olan ülkeler için patent koruması; ekonomiler arasında ve ekonomi içinde bilgi transferi ve dağılımı sağlaması, söz konusu durumun da ekonominin teknolojik kapasitesini arttırması ve dolayısıyla bilgi yaratabilen bir konuma getirmesi açısından önemli bir faktör olarak ele alınmakta, bunun sonucunda da üretkenliğin artması ve sanayinin gelişmesi ile birlikte daha derin bir piyasa yapısına ve dengeli bir gelir dağılımına ulaşmayı hedeflemektedirler (Yalçın, 2000: 92 vd.).

Diğer taraftan, OECD ülkelerinin ekonomi ve teknolojiye sorumlu bakanlarının 2004 yılında yapılan toplantıda yayımlanan sonuç bildirisinde, "Patent sistemlerinin inovasyonun teşvik

edilmesinde, bilimin ve teknolojik bilginin yaygınlaştırılmasında, yeni işletmelerin kurulmasında ve mevcutların piyasaya girişlerinde avantaj sağlamada giderek artan karmaşık bir rol üstlendiği ve bu nedenle bilim, teknoloji ve inovasyon politikalarında fikri mülkiyetin korunmasına daha fazla önem verilmesi gerektiği" ifade edilmektedir (OECD, 2004).

4. SONUÇ

Bilgi ekonomisinde söz sahibi olabilmek için fikri mülkiyet alanında etkin korumanın sağlanması ve yerli buluş kabiliyetinin geliştirilmesi gerekmektedir. Söz konusu gelişmenin sağlanabilmesi için öncelikle toplumun fikri mülkiyet konusunda bilinçlendirilmesi ve ülkenin yenilikçi kabiliyetinin artırılması önem taşımaktadır. Bu çerçevede, ülkelerin ekonomik bakımdan gelişmesinde en önemli etkenin yeni teknolojilerin üretilmesi, teknolojik gelişmelerin sanayiye uygulanması ve bu gelişmelerin diğer ülkelere pazarlanması olduğu tartışılmaz bir gerçektir. Yenilikler, ancak bunları gerçekleştirenlere özel haklar ve ayrıcalıklar tanınması ve hakların korunması yolu ile teşvik edilebilir. Korunan bilgilerin yayınlanarak kamuoyuna duyurulması ise yeni hareket noktaları oluşturur. Bu bahsettiğimiz gereklilikler de patent koruması ile sağlanır.

Patent sisteminin temel amacı buluş yapmayı ve ortaya çıkan buluşların pratik hayatta kullanılmasını teşvik etmektir. Ayrıca patent sistemi, buluş ile ilgili teknik bilgiye, bir başka deyiş ile tüm özellikleri ile buluşu buluş yapan teknik özelliklere sanayinin ve kamunun ulaşmasını da sağlamaktadır. Dünya üzerinde bulunan teknik bilginin %80'ini patent dokümanları oluşturmaktadır. Görüldüğü gibi, buluşlara yasal bir çerçevede koruma sağlayan patent sistemi; verimliliği artıran yeniliklerin geliştirilmesini, bilginin topluma yayılmasını sağlamakta ve bunun doğal sonucu olarak da ekonomik performansı etkilemektedir.

Ekonomik gelişmenin bu en önemli unsuru olan buluşların korunmasını sağlayacak etkin bir patent sistemi; etkin bir patent hukukunun varlığı, yürütücü organın hızlı ve düşük maliyetli bir politika izlemesi ve yargı organlarının bu hakların korunmasında yeterli ve etkili olabilmesiyle yaratılabilecektir.

KAYNAKÇA

551 Sayılı Patent Haklarının Korunması Hakkında Kanun Hükmünde Kararname

Dhar, B. ve Rao, C. N. (2002). *International Patent System: An Empirical Analysis*, Research and Information System For the Non-Aligned and Other Developing Countries, India Habitat Centre, New Delhi.

Langinier, C ve Moschini, G. (2002). *The Economics of Patents: An Overview*. www.card.iastate.edu, (Erişim tarihi: 20.05.2017)

Lehman, B. A. (1999). *Industrial Property as an Engine of Global Economic Growth*. Presented in the Symposium on the Management of Patent and Trademark Offices in Countries in Transition, Republic of Moldova.

Rapp, R. T. ve Rozek, R. P. (1990). *Benefits and Costs of Intellectual Property Protection in Developing Countries*. *Journal of World Trade*, 24-5.

Scherer, F. M. (1980). *Industrial Market Structure and Economic Performances*. Second Edition, Chicago: Rand-McNally.

Schmookler, J. (1966). *Invention and Economic Growth*. Cambridge, Massachusetts: Harward University Press.

Yalçın, U. G. (2000). *Sınai Mülkiyetin İlkeleri*. Ankara: Metal Ofset.

OECD. (2017). Patents, Innovation and Economic Performance: OECD Conference Proceedings. <http://www.oecd.org/sti/sci-tech/34256876.pdf> (Erişim tarihi: 11.06.2017)

WIPO. (2016) World Intellectual Property Indicators. www.wipo.int/edocs/pubdocs/en/wipo_pub_941_2016.pdf ((Erişim tarihi: 11.06.2017)

Economic Impact of Patent Protection

Yüksel BİRİNCİ

Siirt University

ABSTRACT

Rapid technological developments and the shortened innovation processes living in today's knowledge-based world transform information into the most important competitive factor by further increasing the economic, social and technological importance of science and R & D. Innovative activities in the knowledge-based society and the transformation of the acquired knowledge into the benefits of internalization provide a constant advantage by giving the intellectuals a constant monopoly. It is important to protect the ideas obtained as well as the expenditure of R & D in terms of economic growth and to form knowledge and innovation-friendly business culture. Businesses need new ideas and innovations to keep their competitive power and sustain their economic success in the marketplace. The given new ideas and innovations should be protected by inventors and evaluated as market products. In this context, patent right has an important role in protecting the innovations and preventing the imitation products from reaching the market. In this study, patent concept which is one of the important tools of intellectual property and economic effects of preserving new ideas and innovations are discussed.

Keywords: *Patent, Economic Innovation, Intellectual and Industrial Property.*

JEL Classification: A10, F6, G31